

УКРАЇНСЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО «РІДНА ШКОЛА» ЯК ВИРАЗНИК УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕЇ В ОСВІТНЬОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ЖИТТІ ГАЛИЧИНИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті окреслено особливості функціонування Українського Педагогічного Товариства «Рідна Школа» в Галичині у 20-30-х роках ХХ ст. Проаналізовано зміни у діяльності товариства, які відбувалися під впливом соціально-політичних та економічних причин.

Ключові слова: Українське Педагогічне Товариство «Рідна Школа», система освіти, структурний підрозділ, українська школа.

В статье очерчены особенности функционирования Украинского Педагогического Общества «Родная Школа» в Галичине в 20-30-х годах ХХ ст. Проанализированы изменения в деятельности общества, которые происходили под воздействием социально-политических и экономических причин.

Ключевые слова: Украинское Педагогическое Общество «Родная Школа», система образования, структурное подразделение, украинская школа.

In the article are specified particularities of the operation Ukrainian Pedagogical Society «Uniting School» at Galicia in between military period and are analysed changes to activity society, which occurred under influence social-political and economic reasons.

Key words: Ukrainian Pedagogical Society «Native School», system of education, structural subdivision, Ukrainian school.

Сучасний стан історичної науки в Україні свідчить, що, незважаючи на здобутки вчених, за межами наукових досліджень міжвоєнного періоду залишається чимало нерозв'язаних питань розвитку національно-культурного руху. Зокрема, це проблеми макрорівня діяльності Українського педагогічного товариства «Рідна школа» (далі – УПТ), засобів та результативності впливу на реципієнта – середньостатистичного українця, захищати права якого, воно було покликане.

Багатоаспектність діяльності товариства «Рідна Школа» у 20-30-х роках ХХ ст., завдання, які ставили перед собою його члени, були обумовлені суспільно-політичними, національними та економічними чинниками. Метою даного дослідження є структурний аналіз діяльності товариства «Рідна Школа» у Галичині в роки польського панування, вивчення результативності впливу функціонування товариства на освітній та господарсько-економічний простір Галичини.

Діяльність культурно-просвітницьких товариств міжвоєнного періоду була і залишається актуальним об'єктом дослідження. Обставини, у яких вони функціонували, накладали на них, окрім прямих обов'язків, додаткові, спрямовані на захист українського населення. Спектр цієї діяльності лежав у

різних площинах: від вияву політичної активності до облаштування побуту окремих соціальних груп.

Основою для вивчення практики міжвоєнної діяльності товариства «Рідна Школа» є праці Г. Білавич, Б. Ступарика, А. Вихруща, Д. Герцюка, І. Скоморовської, Б. Савчука. У 2001 році у Львові видано перший випуск альманаху «Товариство «Рідна Школа»: історія і сучасність». На сьогоднішній день побачило світ три випуски альманаху, присвячених аналізу проблем та досягнень УПТ «Рідна Школа» [1]. Відзначимо, що усі дослідники діяльності культурних та громадських організацій міжвоєнної Галичини дотримуються думки про складні умови існування, які віддзеркалювали суспільно-політичне становище краю загалом.

Після приєднання Галичини, польські урядовці сприймали спроби створення української системи освіти без особливого ентузіазму. 31 липня 1924 року був прийнятий шкільний закон для східних окраїн та супровідні розпорядження до нього від 7 січня 1925 року. Законом запроваджено нерівність у статусі громадян польської держави і громадян – не-поляків. Цим документом було започатковано утраквізм (двомовність) «для згідного співжиття людної національно мішаних земель» (§ 2) [2]. Ці нововведення суттєво обмежували право українців

мати власні школи. Тому основне завдання УПТ на цей період полягало у створенні правового поля діяльності власної освітньої мережі.

Для ефективного функціонування, з метою охопити всі верстви українського населення, товариство було структуризоване. Очоловав його виборний орган – Головна Управа. У її складі діяли: Президія, Дирекція, Контрольна комісія, Ревізійна комісія, Роз'ємний суд [3]. Структурні одиниці (Кружки) здійснювали діяльність у повітах та об'єднувались за територіальним принципом у союзи кружків [4]. Редакцією Статуту від 1926 року повітові союзи кружків реорганізовувались у філії [5]. Представники товариства взяли за мету реалізацію наступних завдань: засновувати та утримувати школи різного типу; будувати шкільні споруди; започатковувати та проводити шкільні курси; забезпечувати молодь книгами, канцелярськими приладами та одягом; надавати стипендії та грошову допомогу; заснувати бурси, інститути для молоді, дешеві кухні та дитячі садочки; організувати науково-пізнавальні екскурсії; влаштувати конгреси з проблем шкільництва, виховання та освіти; охороняти інтереси українського учнівства та вчителства; займатися видавничою діяльністю; організувати вечори, концерти та вистави; заснувати бібліотеки та музеї; підтримувати зв'язки з іншими товариствами подібного роду діяльності, українськими та закордонними; організувати санаторії [6].

Для реалізації поставлених завдань система освіти була розподілена на шкільну та позашкільну. Шкільна система передбачала функціонування народних шкіл та середніх закладів освіти. Їх репрезентували гімназії, ліцеї та вчительські семінарії [7]. Досліджуваний період позначився падінням зацікавленості класичною освітою серед українців через втрати краю у Першій світовій війні. Поруйнована економіка вимагала фахівців-ремісників, а не людей інтелектуальної праці, чий потенціал не був затребуваний. УПТ діяло за шаблоном польської політики у шкільній сфері, що проявлялася у підтримці народних та професійних шкіл з метою виховання національно мислячого населення через навчання та виховання у народних школах та створення «здорового багатого продуктивного ремісничого та купецького стану» [8]. Падіння авторитету гімназійної освіти поглиблювала і проблема коєдукації (спільного навчання хлопців та дівчат), яка набула актуальності в 20-х роках ХХ ст. Загальна демократизація та труднощі, пов'язані із світовою економічною кризою, змусили жінок шукати роботу, а отже, думати про освіту. Саме явище коєдукації передбачало моральні та матеріальні особливості, до яких українське суспільство не було готове. Тому у великих містах, де кількість учнів та учениць могла забезпечити нормальне функціонування гімназії, роздільне навчання було збережене [9].

Ці фактори, а також зосередження спектру суспільних проблем у господарській та економічній сферах покликали до життя фахове українське

шкільництво. Комісія фахового шкільництва діяла як окремі дорадчий орган [10]. Фахово-доповнюючі (чоловічі та жіночі) школи були безпосередньо пов'язані з господарським життям. Чоловічі здійснювали підготовку слюсарів, ковалів, бронзівників, бляхарів, столярів, колодіїв, теслярів, кравців, шевців, малярів, м'ясарів [11]. Жіночі готували дівчат до самостійної праці в господарстві. Предметами навчання було домашнє господарство, крій, шиття, годівля домашньої худоби, рільництво, городництво, гігієна, рахунки, загальна освіта [12].

Значення фахово-доповнюючої освіти полягало у її прикладному характері. Випускники українських вчительських семінарій через низьку оплату праці, соціальну незахищеність та інші обставини часто відмовлялись від роботи в українській школі, пере-кваліфіковувались або виїжджали в інші регіони Польщі і вже там займалися освітньою діяльністю. Випускники українських гімназій сприймалися галицькими поляками як майбутня українська інтелігенція, діячі підпілля, провідники антипольських настроїв, тому їх бажання підвищити освітній рівень всяко блокувались. Їхньою альтернативою було здобуття освіти в європейських університетах чи переваліфікація на робітничу професію. Вчорашні учні фахових шкіл володіли необхідним інструментарієм для створення нових галузей української економіки та відновлення діючих, тих, що постраждали в роки війни. Цьому сприяло запровадження, на фоні створення власних українських кооперативів, в українські школи кооперативного навчання, ідея якого звучала як морально-ідеологічне виховання молоді в дусі високо-етичних переконань спільництва та солідарності [13]. Це забезпечило зв'язок діяльності товариства «Рідна Школа» з іншими українськими організаціями: «Ощадність», «Просвіта», «Відродження», «Союз Українок». Наступним моментом у створенні українських кооперативів була спроба організації замкнутого функціонування торговельно-економічних відносин українців. Гасло «Сам до свого по своє» набувало особливої значущості в негативних умовах поліетнічного регіону та власної бездержавності. У 30-х роках Управа товариства «Рідна Школа» здійснила спробу маркувати своїм іменем деякі види канцелярських приладів. Окрім того, вона утримувала книгарні і канцелярські крамниці, де українське населення могло купувати товари без значної націнки.

У сферу позашкільної освіти були включені двомісячні дитячі садочки на період господарських робіт; періодичні збірні лекції з шкільними програмами, для тих верств населення, які не мали фінансів для оплати навчання у державній школі (їх діяльність регламентувалася згідно Закону про організацію шкільництва) [14]; фахово-доповнюючі курси: крою і шиття, господарсько-кухарські та кооперативного виховання шкільної молоді. Ці проекти мали різні завдання, але мета в них була одна і полягала в наступному: охопити всі верстви українського населення, щоб максимально скоротити відсоток негра-

мотних, зупинити деградацію сільського населення, доповнити освіту, яку давали одно- та дворічні народні школи.

Практичне значення двомісячних дитячих садочків полягало у спробі допомогти сільському населенню організувати збір врожаю. Опіка над дітьми селян була своєрідним способом їх соціалізації. Поки батьки були зайняті в полі, діти знаходились в середовищі однолітків під наглядом вихователя.

Окрім шкільної та позашкільної систем, при УПТ функціонували окремі структурні одиниці: Порадня для вибору життєвого призначення, Видавнича комісія, та Бурсовий гурток. Прямого відношення до сфери освіти вони не мали, але забезпечували її належне функціонування. Так, Видавнича комісія підбирала та друкувала твори українських та закордонних класиків. Їх розповсюдженням займалась кооперативне товариство. Функції Порадні полягали у поширенні інформації щодо умов та вакансій на ринку праці. Організаційно вона поділялася на секції: педагогічну, економічно-статистичну, медичну, фахового шкільництва [15].

Бурсовий гурток «Рідної Школи» опікувався утримуваними товариством бурсами у Львові (імені Сембратовича), Городенці та Чорткові Там проживали випускники головної української гімназії, польські гімназисти, учні семінарій, торговельних, народних та

технічних шкіл. При бурсах знаходились бібліотеки та кооперативи.

Громіздка структура товариства та розгорнута діяльність створювали певні труднощі. За свідченнями представників Головної Управи, вчителі, які входили до Дирекції часто шукали особистої користі, вирішення партійних проблем. Нерідко в лавах Головної Управи відбувалася партійна боротьба [16]. До цього варто додати погано організоване діловодство в кружках, брак досвідчених працівників [17].

Аналіз шкільної діяльності та громадської активності товариства «Рідна школа» в історичній ретроспективі, визначення його позиції щодо власного народу та пануючої більшості дозволяють зрозуміти суть польського панування на українських землях у міжвоєнний період та ступені впливу української громадськості на суспільне, культурне та національне життя краю.

УПТ «Рідна школа» певною мірою забезпечила освітню потребу галицьких українців у 20-30-х роках ХХ ст. Однак, розгалуженість структури, незацікавленість основної маси населення в наявності національної системи освіти, нестача коштів, обмеження правового поля діяльності негативно позначились на кількісних та якісних результатах діяльності товариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білавич Г. В. Товариство «Рідна Школа» і розвиток шкільництва у Галичині / Г. В. Білавич // Рідна Школа. – 1994. – № 11. – С. 76–77.
2. Новий наступ // Рідна школа. – 1927. – вересень. – С. 8–9.
3. Центральний державний історичний архів у місті Львові (далі – ЦДАЛ). – Ф. 206. Рідна Школа. Оп. 1. Спр. 298. – Арк. 1.
4. Кузьмінець О. В. Товариство «Рідна Школа» в Галичині (20-30-ті роки ХХ ст.) / О. В. Кузьмінець, І. Є. Цепенда // Український історичний журнал. – 1993. – № 4-6. – С. 43.
5. ЦДАЛ. – Ф. 206. Рідна Школа. Оп. 1. Спр. 298. – Арк. 1.
6. Державний архів Тернопільської області. – Ф. 231. Оп. 2. Спр. 5040. – Арк. 1.
7. Звідомлення Голови Управи «Рідної Школи» за час від 1 вересня 1932 до 31 серпня 1933 року // Рідна школа. – 1933. – 15 грудня. – С. 355.
8. Планові акції товариства «Рідна Школа» // Діло. – 1923. – 27 червня. – С. 1.
9. Коедукація в школах // Рідна Школа. – 1938. – 15 травня. – С. 155–156.
10. Звідомлення Голови Управи «Рідної Школи»... – С. 362–363.
11. Там само. – С. 363.
12. Вписи до Дівочої Господарської Школи в Шибаліні // Рідна Школа. – 1 січня. – 1938. – С. 11.
13. На нові позиції // Рідна школа. – 1932. – лютий. – С. 53.
14. Звідомлення Голови Управи «Рідної Школи»... – С. 359–360.
15. Там само. – С. 365.
16. З життя Товариства // Рідна школа. – 1927. – листопад-грудень. – С. 17.
17. Звідомлення Голови Управи «Рідної Школи»... – С. 355.

Рецензенти: д.і.н., професор О. П. Тригуб;
к.і.н., професор Є. Г. Сінкевич

© Зьомко Н. С., 2011

Надійшла до редколегії 26.01.2011 р.